

Ринок фінансово-банківських послуг

Надія ДУБРОВІНА,
Віра ДУБРОВІНА,
Олексій ШЕЛЕСТ,
Оксана ТУЛАЙ

**ВПЛИВ ПОДАТКІВ
НА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ТЕНДЕНЦІЇ
У КРАЇНАХ ЄС ЗА СУЧАСНИХ
НЕСТАБІЛЬНИХ УМОВ****Резюме**

Проблемі обґрунтування податків і трансфертів приділяють велику увагу як науковці, так і політики. Податки – це один з основних джерел державних доходів, а також значний ресурс для добробуту держави. Податки впливають на розвиток міжнародної торгівлі та бізнесу, оскільки останній

© Надія Дубровіна, Віра Дубровіна, Олексій Шелест, Оксана Тулай, 2021.

Дубровіна Надія, кандидат економічних наук, PhD, доцент кафедри економіки та фінансів, Братиславський університет економіки та менеджменту, Братислава, Словаччина. ORCID: 0000-0003-1346-9708 Е-мейл: nadiya.dubrovina@gmail.com.

Дубровіна Віра, старший викладач, кафедра міжнародного бізнесу, фінансів та обліку, Харківський торгово-економічний інститут Української інженерно-педагогічної академії, Харків, Україна. ORCID: 0000-0001-6104-1138 Е-мейл: monikavero1979@gmail.com.

Шелест Олексій, кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародного бізнесу, фінансів та обліку, Харківський торгово-економічний інститут Української інженерно-педагогічної академії, Харків, Україна. ORCID: 0000-0001-8397-9397 Е-мейл: ashelest1973@gmail.com.

Тулай Оксана, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і дипломатії, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна. ORCID: 0000-0002-5588-7046 Е-мейл: oksana.tulai@gmail.com.

обирає найбільш привабливе місце розташування з меншими витратами і податковим тягарем. Проте статус країни, конкурентоспроможність галузей, розвиток інфраструктури, безпека та прозорість також – це також важливі фактори для вітчизняного й іноземного бізнесу та інвесторів. Тому необхідно вивчити вплив податків на експортно-імпортну політику. У статті досліджено розвиток експортно-імпортних тенденцій у країнах ЄС за період з 2002 по 2018 рр. Статистичні розрахунки зроблено для країн ЄС-28. Результати показують, що обсяги податкових надходжень у відсотках до ВВП змінюються повільно і мало відрізняються від встановлених рівнів. Відповідна закономірність виявляється в основних податкових категоріях, однак фіскальне відставання прямих податків, непрямих податків та соціальних внесків відрізняється. Дослідження показують, що в країнах ЄС простежуються як різні експортно-імпортні стратегії, так і відмінні системи оподаткування. Основою моделі є система двох рівнянь, яка використовує економетричний підхід для оцінювання впливу податків на розвиток експортно-імпортних тенденцій в ЄС. Аналіз доводить, що зниження податкових ставок на експорт у короткостроковій перспективі позитивно впливає на інтенсивність експортної діяльності, але може посилити залежність національної економіки від зовнішніх ринків як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Таким чином, зниження ставок імпортного податку, з одного боку, сприяє посиленню конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, а з іншого – посилює конкуренцію на внутрішньому ринку.

Ключові слова

Податки; імпорт; експорт; економетрична модель.

Класифікація за JEL: H30, F10.

3 рисунки, 6 таблиць, 15 джерел літератури.

Постановка проблеми та огляд літератури

Сьогодні ми простежуємо вплив різних викликів на глобальну економіку. Велика кількість масштабних подій просочується в наш бурхливий економічний розвиток і має свої наслідки для європейських економік і країн ЄС. Протягом останнього історичного періоду відбулись певні політичні та економічні кризи, багато конфліктів, різке посилення конкуренції в результаті застосування нових технологій, зміна геополітичних центрів, виникнення нових гравців на міжнародних ринках тощо. Крім того, в ЄС є проблема забезпечення гнучкого балансу між централізацією та децентралізацією (незалежність, більше автономії на національному чи регіональному рівнях) (Alworth, 1988; Buettner, 2002; Fabuš et al., 2019; Mahler & Jesuit, 2006). З одного боку, ЄС поступово реалізує стратегії конвергенції економічного розвитку членів ЄС і регулює різні аспекти економічних і соціальних відносин цих країн (Dubrovina et al., 2016; Dubrovina, 2015; Neubauerová & Dubrovina, 2015; Schultzová, 2009). З іншого боку, ми бачимо зменшення "європейського оптимізму", який простежувався під час розширення ЄС у 2004 р. та кілька років потому. Одним із найбільших потрясінь була глобальна економічна та фінансова криза 2008–2010 рр., яка мала значний негативний вплив на розвиток економіки в ЄС, особливо в деяких країнах, таких як Ірландія, Греція тощо (Richter & Dimitrios, 2013). Інші негативні наслідки простежувались через терористичні атаки, епізоди вандалізму, проблеми з контролем нелегальної міграції на деяких кордонах ЄС, посткризову економічну депресію та зменшення фінансування спільних проектів ЄС тощо. Разом вони становили чутливі стресові фактори для спільної політики ЄС та відкритості ринків. Крім того, однією з постійних проблем, з якою стикаються країни ЄС, є потреба в дешевшій енергії. Складні відносини з Росією (одним із важливих постачальників газу та інших ресурсів) були особливо напружені протягом останніх кількох років. Запровадження санкцій проти Росії спонукає деякі країни ЄС змінити пріоритети в експортно-імпорتنій політиці. Ще один гострий шок для ЄС відбувся після дуже важливої зміни – Брекзиту та важких переговорів між Брюсселем та Лондоном. В минулому році відбулась нова глобальна криза, пов'язана, звісно, з поширенням пандемії коронавірусу. Таким чином, ці порушення різного характеру варто враховувати в процесі аналізу динаміки провідних економік та міжнародних ринків.

Тема дослідження – вплив податків на розвиток міжнародної співпраці та торгівлі, прямих іноземних інвестицій (ПІІ), формування експортно-імпорتنих стратегій – надзвичайно важлива.

Зазначимо, що цим проблемам присвячені численні праці науковців (Alworth, 1988; Buettner, 2002; Devereaux, 2006; Dubrovina et al., 2019; Klimešová, 2014; Ochotnický, 2012; OECD, 2008; Owens & Zhan, 2018; Schultzová, 2009). Наприклад, Оуенс і Жан наголошують на зв'язку між міжнарод-

ною торгівлею, інвестиційною та податковою політикою (Owens & Zhan, 2018). Як зазначається в їхній статті, «оподаткування, податкові пільги та інші фіскальні стимули є ключовими інструментами політики для збільшення експорту та залучення інвесторів» (Owens & Zhan, 2018).

Наприклад, аналітики іншої доповіді, що присвячена дослідженню впливу оподаткування на прямі іноземні інвестиції, зазначають, що чутливість ПІІ до оподаткування залежить від країни перебування та мобільності ділової діяльності, що є основою податкової бази (OECD, 2008). У світовій економіці зростає податкова конкуренція, орієнтована на привабливість для ПІІ. Окрім впливу податків, інші фактори, зокрема неподаткові бар'єри та стан бізнес-середовища, також важливі для того, щоб інвестори ухвалювали рішення щодо розміщення інвестицій. Тим не менш, як зазначено у звіті ОЕСР, «більшість досліджень впливу податкової реформи на ПІІ ігнорують стратегії податкового планування, які використовуються інвесторами для зниження податкового тягаря» (OECD, 2008). Крім того, науковці наголошують, що «у багатьох країнах, незважаючи на безліч дискусій щодо оподаткування вхідних ПІІ, напрочуд мало публічних дебатів щодо того, якої податкової політики слід дотримуватися для вихідних інвестицій, і як податковий тягар має співвідноситися до його обсягу для внутрішніх інвестицій та вхідних ПІІ» (OECD, 2008).

Майкл Деверо представляє результати дослідження, спрямованого на вивчення впливу оподаткування на розташування капіталу, фірм і прибуток. (Devereux, 2006). Цей автор дає огляд різних теоретичних та емпіричних досліджень щодо ефективних граничних податкових ставок або вартості капіталу, ефективних середніх податкових ставок та середніх податкових ставок. Це дослідження ґрунтується на опитуванні, яке охоплювало багато питань про вивчення доказів впливу оподаткування на аспекти рішень щодо розташування транснаціональних компаній. Це опитування також містить деякі питання щодо вибору дискретного розташування; рішень про капітальні витрати афілійованих осіб; загального розподілу капіталу між країнами; відмінностей у нормах прибутку між країнами; рішень про фінансово-організаційні форми, особливо про використання боргу, форму та розмір доходу, що репатріюється материнському підприємству; і внутрішньо-фірмових трансфертних цін та торгівлі. Використавши статистичну розробку цього опитування, науковець дослідив зв'язок між впливом оподаткування та інвестиційним вибором розміщення бізнесу за кордоном або в рідній країні (Devereux, 2006).

Як відомо з економічної теорії, тарифи та податки є важливими факторами, які суттєво впливають на розвиток міжнародної торгівлі (Alworth, 1988; Buettner, 2002; OECD, 2008; Schultzová, 2009). Якщо умови міжнародної торгівлі привабливі й країна має переваги, вона буде активною на міжнародних ринках і експортуватиме товари та послуги. Причому високорозвинені країни – двигуни ЄС – орієнтуються на стратегії експорту нових технологій та інноваційного виробництва, а менш розвинені країни прагнуть підтримувати

традиційний експорт продуктів харчування та сільськогосподарських товарів, сировини, енергії тощо.

Хоча країни проводять протекціоністську політику та захищають інтереси своїх національних ринків, міжнародні корпорації, холдинги, консорціуми, транснаціональні фінансові компанії та структури зацікавлені у повній відкритості економік та глобалізації свого бізнесу. У зв'язку з цим цікаво проаналізувати характер впливу податків на експортно-імпорتنі тенденції в країнах ЄС у сучасний нестабільний період. Важливо визначити, чи буде вплив на розвиток експортно-імпорتنих стратегій для країн ЄС детермінованим чи стохастичним.

Мета статті – дослідити розвиток експортно-імпорتنих тенденцій у країнах ЄС за період 2002–2018 рр. та оцінити вплив податків на розвиток експортно-імпорتنих тенденцій в ЄС за допомогою економетричного підходу.

Як первинні дані використано бази даних Євростату для країн ЄС-28, які опрацьовано за допомогою статистичних та економетричних методів.

Результати дослідження

Теоретичні основи

Проблема обґрунтування податків і трансфертів дуже популярна як серед дослідників, так і серед політиків (Klimešová, 2014; Owens & Zhan, 2018; Schultzová, 2009). Податки та соціальні трансферти відіграли дуже важливу роль у формуванні концепції «соціальної держави» та підвищенні рівня життя в період після Другої світової війни як у США, так і в Західній Європі. Податки як важлива частина державних фінансів виконують три важливі функції: (1) фіскальну, (2) розподільчу і перерозподільну і (3) стабілізаційну. (Schultzová, 2009). Фіскальна функція пов'язана з державними видатками на соціально-економічні потреби та їх оптимальними пропорціями (між державним і приватним секторами) в економіці. Функції розподілу та перерозподілу забезпечують необхідні переміщення частини доходів і багатства від багатих до бідних, використовуючи соціальні трансферти як інструменти. Функція стабілізації – це дуже важливий запобіжний захід для подолання негативних наслідків циклічного розвитку ринкової економіки.

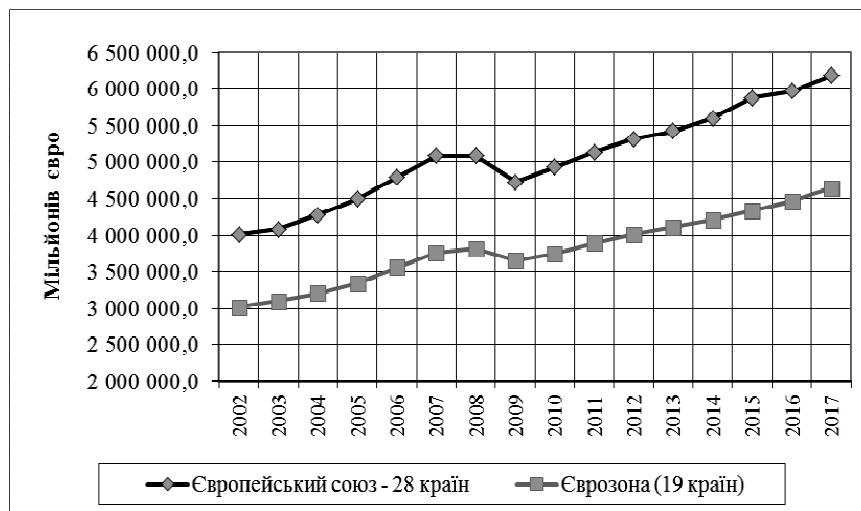
У більшості країн загальні податки становлять близько 40% національного доходу, а загальні грошові перекази – приблизно 15% національного доходу. Зазвичай, грошові перекази – це державні пенсії, допомоги безробітним та сімейні виплати, перерахування з огляду на фінансову незабезпеченість.

ність. Інші державні витрати або трансферти в натуральній формі становлять приблизно 25% національного доходу і використовуються на освіту, охорону здоров'я, поліцію, оборону, дороги тощо. Порівняння зі статистикою початку ХХ ст. показує, що співвідношення податків до національного доходу значно змінилося з менш ніж 10% до 40% у наш час.

Податки – це основний внесок до державного доходу, при цьому податкові надходження становлять близько 90% загального державного доходу в Європейському Союзі. Державні доходи, видатки та дефіцит / профіцит – це основні цілі фіскальної політики, і аналіз їхньої динаміки відіграє дуже важливу роль для вибору та координації стратегічних і тактичних завдань соціально-економічного розвитку. Для порівняльного аналізу податкові надходження вимірюються в абсолютних величинах (у мільйонах євро) або як відношення податків до ВВП, або як відношення абсолютних величин до кількості населення. На рис. 1 та рис. 2 подано загальні податкові надходження та соціальні внески в ЄС-28 та ЄС-19 (у відсотках до ВВП та в мільйонах євро) за період 2002–2017 рр.

Рисунок 1

Загальний дохід від податків та соціальних внесків за період 2002–2017 рр., ЄС-28 та ЄС-19, відсотки до ВВП

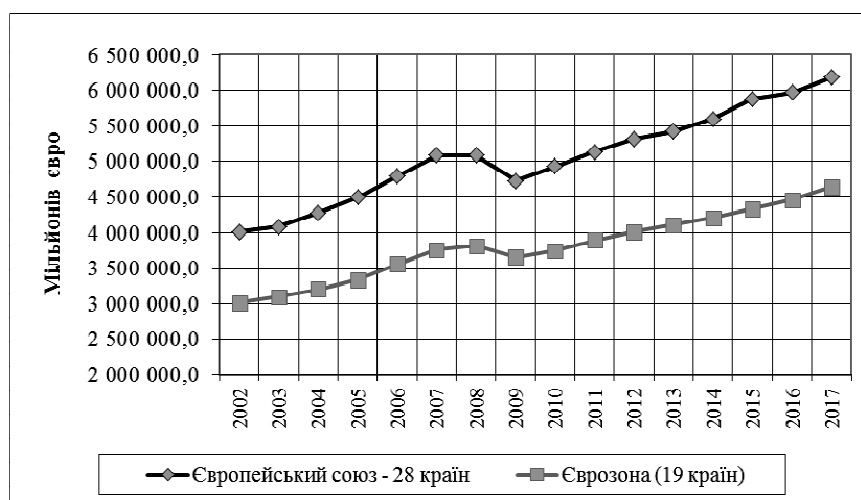

Джерело: створений авторами на основі статистичних даних Євростату.

Як свідчать дані Євростату, загальне співвідношення податків до ВВП знизилося в 2000 р. і спадало до 2004 р., але з 2004 по 2007 рр. ця тенденція змінилася (рис. 1, рис. 2). У 2002 р. надходження від податків і соціальних внесків у ЄС-28 становили 40,0% ВВП, а в ЄС-18 це співвідношення становило 40,8%. У 2004 р. податкові надходження (у т. ч. соціальні внески) в ЄС-28 становили 39,9% ВВП, а в ЄС-18 ця величина дорівнювала 40,5% ВВП.

Рисунок 2

**Загальний дохід від податків та соціальних внесків
за період 2002–2017 рр., ЄС-28 та ЄС-19, млн євро**

Джерело: створено авторами на основі статистичних даних Євростату.

У 2000 і 2007 рр. простежувалися вищі значення цих коефіцієнтів: у 2006–2007 рр. податкові надходження (у т. ч. соціальні внески) до ВВП коливалися на рівні 40,6% у ЄС-28 і 41,2% у ЄС-18. Однак з 2008 по 2010 рр. негативний вплив світової економічної кризи призвів до зменшення надходжень від податків і соціальних внесків. Наприклад, у 2010 р. податкові надходження (у т. ч. соціальні внески) становили 39,6% ВВП у ЄС-28 і 40,3% в ЄС-18. У 2012 р. відносно ВВП податкові надходження (у т. ч. соціальні внески) зросли і становили 40,6% ВВП у ЄС-28 і 41,7% ВВП у ЄС-18, тобто відношення податкових надходжень до ВВП у Єврозоні було трохи вище, ніж у ЄС-28 у 2012 р. Як співвідношення ВВП, у 2015 р. податкові надходження (у т. ч. чисті

соціальні внески) становили 40,0% ВВП у Європейському Союзі (ЄС-28) та 41,4% ВВП у зоні євро (ЄС-19). У 2015 р. найвище співвідношення доходів і ВВП від основних категорій податків і соціальних внесків було на рівні 47–48,0% і було зафіксовано в Данії, Франції та Бельгії. У 2017 р. податкові надходження (у т. ч. соціальні внески) до ВВП досягли 40% в ЄС-28 і 41,2% в зоні євро (ЄС-19). У 2018 р. найвищий рівень податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) до ВВП простежувався у Франції (48,4%), а найнижчий – в Ірландії (23,5%).

Проте тенденції податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) для ЄС-28 та ЄС-19 були різні за абсолютними значеннями. Як видно з показників, абсолютні значення податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) зростали до 2008 р. в обох вимірах, але потім, через світову фінансову кризу ці значення знизилися і для ЄС-28 цей показник зменшився на 7,11%, а для ЄС-19 – на 4,23%.

Надходження від податків і соціальних внесків різних країн відрізнялися у зв'язку з відмінностями в національній податковій політиці, кон'юктурою національних економік, програмами соціальної підтримки тощо (Dubrovina et al., 2016; Neubauerová & Dubrovina, 2015).

У табл. 1 надано показники податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) у відсотках від ВВП для країн ЄС-28 за період 2002–2017 рр.

На основі даних табл. 1 та статистичних розрахунків можна зробити висновок, що значення податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) у відсотках від ВВП для країн ЄС-28 змінювалися повільно або коливалися на певному рівні. Зазначимо, що податкові надходження за основними податковими категоріями мали схожу закономірність з різним фіскальним лагом для прямих податків, непрямих податків та соціальних внесків. У період 2002–2017 рр. середнє значення податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) до ВВП становило 39,1% у ЄС-28, а коефіцієнт дисперсії був низьким (1,6%). У зоні євро (ЄС-19) середнє значення податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) до ВВП становило 46,4%, а коефіцієнт дисперсії був трохи вищим (2,2%). Відносно низькі значення коефіцієнтів дисперсії простежуються для таких країн, як: Бельгія (2,2%), Чехія (2,4%), Данія (2,3%), Німеччина (1,6%), Хорватія (2%), Люксембург (2,3%), Угорщина (2,7%), Австрія (2%), Словенія (1,2%), Фінляндія (2,5%), Швеція (2,9%) та Великобританія (2,1%). Низькі значення коефіцієнта дисперсії для цих показників пояснюють певну стабільність (або невеликі коливання) податкового та соціально-економічного розвитку. У Словаччині коефіцієнт дисперсії податкових надходжень (у т. ч. соціальні внески) до ВВП становив 5,8%, але для деяких країн, зокрема Ірландії та Греції, коефіцієнти були високі – приблизно 10%. Таким чином, ці країни внесли суттєві зміни у свою податкову політику. Крім того, як відомо, негативні наслідки світової фінансової кризи для Ірландії та Греції були більш серйозні, ніж для інших країн ЄС.

Таблиця 1

Загальні податкові надходження (у т. ч. соціальні внески)
у відсотках до ВВП

	2002	2006	2008	2010	2012	2015	2017	Мінімум	Максимум	Середнє	Ст. відхилення	Коефіцієнт дисперсії, %
Бельгія	46,3	45,5	45,8	45,5	47,3	47,5	47,3	45,2	48,2	46,4	1,01	2,2
Болгарія	28,0	29,9	30,7	26,0	26,7	29,1	29,5	25,3	31,7	28,9	1,93	6,7
Чехія	33,4	34,0	33,2	32,7	34,3	34,1	35,4	32,3	35,4	34,0	0,81	2,4
Данія	47,0	47,8	46,0	46,3	46,9	47,3	46,5	46,0	49,9	47,3	1,09	2,3
Німеччина	39,1	38,8	39,2	38,2	39,3	39,8	40,5	38,2	40,5	39,2	0,64	1,6
Естонія	31,3	30,7	31,6	33,5	31,9	33,5	33,0	30,1	35,1	32,1	1,32	4,1
Ірландія	29,1	32,7	30,4	28,4	29,1	23,8	23,5	23,5	32,7	28,9	2,81	9,7
Греція	34,6	32,7	33,7	34,2	38,8	39,8	41,8	32,1	41,9	36,0	3,41	9,5
Іспанія	34,0	36,7	32,9	32,1	33,1	34,5	34,5	30,6	37,1	34,1	1,7	5,0
Франція	44,1	45,1	44,4	44,2	46,5	47,7	48,4	44,0	48,4	45,6	1,65	3,6
Хорватія	37,6	36,9	36,8	35,9	35,9	37,3	37,8	35,2	37,8	36,7	0,73	2,0
Італія	39,9	40,4	41,5	41,7	43,8	43,3	42,4	39,2	43,8	41,7	1,52	3,6
Кіпр	28,0	32,1	34,8	31,9	31,6	33,3	34,0	28,0	36,1	32,1	2,1	6,6
Латвія	28,0	29,0	28,4	28,7	29,3	30,4	31,4	27,7	31,4	29,1	1,2	4,1
Литва	29,0	30,4	30,9	28,7	27,3	29,2	29,8	27,3	30,9	29,2	1,19	4,1
Люксембург	38,9	37,1	38,1	38,9	39,9	38,8	40,3	37,1	40,3	38,9	0,88	2,3
Угорщина	37,4	36,5	39,5	37,3	38,4	38,9	38,4	36,5	39,5	38,0	1,04	2,7
Мальта	30,8	33,3	33,4	33,2	33,7	32,1	33,4	30,8	34,2	32,9	1,06	3,2
Нідерланди	35,9	36,6	36,5	36,1	36,1	37,5	39,2	35,6	39,2	36,6	1,12	3,1
Австрія	44,1	41,5	42,4	41,9	42,6	43,9	42,4	41,5	44,1	42,7	0,85	2,0
Польща	34,1	34,6	35,0	32,4	33,0	33,3	35,1	32,1	35,5	33,7	1,04	3,1
Португалія	34,0	34,8	34,9	33,7	34,5	37,0	36,9	33,4	37,2	35,2	1,38	3,9
Румунія	28,4	29,0	27,5	27,1	27,7	28,0	25,8	25,8	29,0	27,6	0,9	3,3
Словенія	37,4	37,9	36,8	37,4	37,4	36,9	36,8	36,7	38,2	37,2	0,44	1,2
Словаччина	33,0	29,4	29,1	28,2	28,4	32,2	33,2	28,2	33,2	30,6	1,77	5,8
Фінляндія	43,5	42,3	41,3	40,9	42,8	44,0	43,4	40,9	44,2	42,6	1,08	2,5
Швеція	45,6	46,4	44,5	43,7	43,1	43,6	44,9	43,0	47,1	44,7	1,31	2,9
Великобританія	33,3	34,9	35,8	34,9	34,5	34,4	35,4	33,3	35,8	34,6	0,72	2,1

Джерело: складено авторами на основі статистичних даних Євростату.

Зазначимо, що відношення загальних податкових надходжень до ВВП суттєво корелюють у багатьох країнах ЄС. Таким чином, аналіз тенденцій загального обсягу доходів у відношенні до ВВП у країнах ЄС-28 виявив спільні характеристики тенденцій для однієї групи країн та протилежну поведінку в іншій групі. Незважаючи на декларацію спільної економічної політики, а також політики консолідації податків в ЄС, ми простежуємо деякі відмінності в тенденціях обсягу загальних доходів до ВВП (Dubrovina et al., 2019), але ці відмінності можна пояснити ефектом можливого зближення політики щодо податкового тягаря в країнах ЄС (Dubrovina et al., 2016; Dubrovina, 2015).

Незважаючи на різноманітність сучасних теорій оптимального оподаткування, їх можна згрупувати у два підходи: 1) теорії оптимального оподаткування на основі нормативного або стандартного підходу; 2) теорії оптимального оподаткування на основі позитивного підходу (Klímešová, 2014; Schultzová, 2009). Згідно з нормативним підходом, необхідно знайти ідеальну податкову систему, яка мінімізує податковий тягар. Недоліком такого підходу є те, що теорії погано реалізуються на практиці, оскільки не розглядають такі питання, як ухилення від сплати податків, вертикальний і горизонтальний розподіл та перерозподіл податків, різні види податків тощо. Позитивний підхід пов'язаний з політиками та теорією публічних виборів. Представники цього підходу зосереджують свою увагу на привабливості податкових систем для різних цільових груп (політиків, виборців, різних соціальних груп тощо). Такі теорії більше зосереджуються на поведінкових та інституційних аспектах податкових систем та покращенні їхньої ефективності.

Податки відіграють важливу роль у розвитку економіки, тому варто враховувати динамічну рівновагу між соціальною державою та мотивами розвитку бізнесу. Встановлення дуже високого рівня податків національною економічною системою пригнічує підприємницьку діяльність і змушує бізнес пошукати краще бізнес-середовище за кордоном; альтернативно може простежуватися ухилення від сплати податків. З іншого боку, низький рівень оподаткування призводить до скорочення загальних державних доходів і, як наслідок, загальних державних видатків на освіту, науку, охорону здоров'я, безпеку, соціальні програми тощо. Таким чином, конкурентоспроможність національної економіки може постраждати через відсутність наукових досягнень, погану інфраструктуру в державному секторі, «відплив мізків», міграцію робочої сили. У таких країнах зростає соціальна нерівність, конфлікти та корупція, і ці економіки не є привабливими для іноземних інвесторів. І навпаки, добре розвинені країни з прозорим середовищем для ведення бізнесу, раціональною системою податків, хорошою інфраструктурою, комфортним бізнес-середовищем та високими соціальними стандартами є бажаною ареною для міжнародної співпраці, бізнесу та іноземних інвестицій.

У цьому дослідженні ми вивчили взаємозв'язок між експортними та імпорнтними тенденціями в країнах ЄС, а також вплив деяких податків на експортно-імпорнтні тенденції. Як індикатори експортно-імпорнтних тенденцій ми

вибрали: 1) частку імпорту країни-члена ЄС-28 у загальному обсязі імпорту (%) та 2) частку експорту країни-члена ЄС-28 у загальному експорті (%). Як податкові показники ми використали: 1) податки на виробництво та імпорт, до отримання (у відсотках ВВП), 2) податки на капітал, до отримання (у відсотках ВВП) і 3) капітальні трансферти, що підлягають сплаті (у відсотках ВВП). Усі використані дані взято з баз даних Євростату за період 2002–2018 рр.

На першому етапі нашого дослідження розраховуємо основні статистичні характеристики для зазначених показників.

У табл. 3 представлені характеристики для показників «Частка імпорту країни-члена ЄС-28 у загальному імпорті (%)» та «Частка експорту країни-члена ЄС-28 у загальному експорті (%)» для країн ЄС-28 за період 2002–2018 рр.

У табл. 4 наведено основні статистичні характеристики окремих податків, які впливають на експортно-імпорتنі тенденції в країнах ЄС.

Таблиця 3

Основні статистичні показники частки імпорту та експорту для країн ЄС-28 за період 2002–2018 рр.

Країна	Показник i_c – Частка імпорту члена ЄС-28 у загальному обсязі імпорту (%)					Показник e_c – Частка експорту члена ЄС-28 у загальному обсязі експорту (%)				
	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум	Коефіцієнт дисперсії	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум	Коефіцієнт дисперсії
Бельгія	68,31	3,59	73,6	62,8	5,25	73,83	2,62	77,3	70	3,55
Болгарія	60,74	2,8	66,4	57	4,61	63,06	2,36	67,6	58,9	3,74
Чехія	77,11	2,68	81,5	71,5	3,48	84,56	1,95	87,9	81,1	2,31
Данія	71,02	1,48	74,8	69,5	2,08	66	4,16	71,2	58,8	6,3
Німеччина	65,07	1,14	66,7	63,3	1,75	60,94	3,14	65,2	56,8	5,15
Естонія	77,46	4,62	82,1	65	5,97	72,33	5,3	82,5	65,6	7,33
Ірландія	66,33	1,86	70	62,8	2,81	58,06	5,71	66	47,4	9,83
Греція	55,86	4,64	63,7	47,6	8,31	57,28	7,07	67	44,5	12,34
Іспанія	61,08	4,42	69,3	54,2	7,24	68,68	3,94	75,4	62,9	5,74
Франція	68,7	0,93	70,3	67,1	1,36	61,9	3,02	66,8	58,2	4,87
Хорватія	70,01	6,56	79,8	60,2	9,37	63,61	3,03	68,3	58,2	4,77
Італія	58,41	3,05	63,7	53,3	5,23	58,2	3,25	63,2	53,8	5,58
Кіпр	66,32	4,58	72,5	57,6	6,9	58,41	12,63	73,3	29,4	21,62
Латвія	77,37	1,83	80,4	74,8	2,36	70,29	4,69	79,5	63,6	6,68
Литва	62,68	5,47	71,1	56,1	8,73	61,63	3,81	69,3	54,8	6,18
Люксембург	77,94	4,95	87,8	70,6	6,36	85,31	3,55	90,3	79	4,16

Країна	Показник і _с – Частка імпорту члена ЄС-28 у загальному обсязі імпорту (%)					Показник е _с – Частка експорту члена ЄС-28 у загальному обсязі експорту (%)				
	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум	Коефіцієнт дисперсії	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум	Коефіцієнт дисперсії
Угорщина	71,14	3,77	77,7	64,7	5,3	80,93	2,4	85,4	77,4	2,97
Мальта	70,37	5,69	77,1	55,5	8,08	47,04	5,75	56,5	39,1	12,21
Нідерланди	48,25	3,18	55,2	45,2	6,59	77,3	2,19	80,5	73,4	2,84
Австрія	78,81	2,11	83,5	76,5	2,68	72,32	2,07	76,5	69,9	2,86
Польща	71,22	2,2	75,4	67,7	3,09	79,17	1,74	82,2	75	2,2
Португалія	76,22	2,29	79,9	71,5	3	75,84	3,44	81,4	70,3	4,53
Румунія	71,86	4,41	77,2	63,2	6,14	73,24	2,45	77,1	69,6	3,35
Словенія	74,37	6,24	85,7	63,3	8,39	76,27	1,13	77,6	73,5	1,48
Словаччина	76,23	2,84	80,8	72,6	3,73	85,86	1,65	90,1	82,8	1,93
Фінляндія	67,21	3,72	73	61,5	5,54	57,43	2,04	61,2	53,7	3,56
Швеція	69,84	1,56	72,3	67,1	2,23	58,71	1,25	61,3	56,1	2,14
Великобританія	52,51	3,08	57,3	47,6	5,86	52,51	6,07	62,7	43,5	11,56

Джерело: складено авторами на основі статистичних даних Євростату.

Таблиця 4

Основні статистичні показники окремих податків у країнах ЄС-28 за період 2002–2018 рр.

Країна	Показник t1 _с – Податки на виробництво та імпорт, до отримання (у % ВВП)				Показник t2 _с – Податки на капітал, до отримання (як % ВВП)				Показник t3 _с – Капітальні трансферти, що підлягають сплаті (у % від ВВП)			
	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум	Середнє	Ст. відхилення	Максимум	Мінімум
Бельгія	13,22	0,3	13,7	12,7	0,73	0,15	1	0,5	1,44	0,73	3,6	0,7
Болгарія	15,07	1,08	16,7	12,3	0,28	0,11	0,5	0,1	1,01	1,01	3,9	0,2
Чехія	11,41	0,9	12,7	10,1	0	0	0	0	1,78	1,33	4,9	0,6
Данія	16,54	0,52	17,5	15,7	0,22	0,04	0,3	0,2	0,51	0,38	1,8	0,2
Німеччина	10,73	0,24	11,3	10,3	0,19	0,02	0,2	0,1	1,44	0,37	2,6	1
Естонія	13,41	0,76	14,7	12	0	0	0	0	0,71	0,28	1,4	0,3
Ірландія	10,76	1,87	13,6	7,8	0,17	0,05	0,2	0,1	2,34	5,06	22,1	0,5
Греція	13,99	2,09	17,2	11,6	0,14	0,06	0,3	0,1	2,04	2,74	12,2	0,3
Іспанія	10,97	1,09	12,2	8,1	0,46	0,07	0,6	0,4	1,27	0,84	4,4	0,6
Франція	15,41	0,61	16,8	14,7	0,51	0,07	0,6	0,4	1,05	0,19	1,6	0,8
Хорватія	18,6	0,93	20,3	17	0	0	0	0	1,83	0,48	2,9	1,3

Країна	Показник t1_c – Податки на виробництво та імпорт, до отримання (у % ВВП)				Показник t2_c – Податки на капітал, до отримання (як % ВВП)				Показник t3_c – Капітальні трансферти, що підлягають сплаті (у % від ВВП)			
	Се- ред- не	Ст. відхи- лення	Ма- кси- мум	Міні- мум	Се- ред- не	Ст. відхи- лення	Ма- кси- мум	Міні- мум	Се- ред- не	Ст. відхи- лення	Ма- кси- мум	Міні- мум
тія												
Італія	14,24	0,53	15,2	13,4	0,27	0,33	1,3	0	1,32	0,32	2,3	0,9
Кіпр	14,73	1,12	17	12,1	0,08	0,23	0,8	0	1,66	2,31	10,1	0,4
Латвія	12,63	1,11	14,3	10,8	0	0	0	0	0,72	0,79	2,3	0
Литва	11,52	0,32	12,4	11	0	0	0	0	0,81	0,98	4,5	0,3
Люк- сембург	12,42	0,59	13,4	11,5	0,14	0,05	0,2	0,1	1,09	0,19	1,4	0,8
Угор- щина	16,98	1,45	18,7	14,9	0,04	0,05	0,1	0	2,04	0,72	4,1	1,3
Мальта	13,07	0,73	14,3	12,1	0,2	0,06	0,3	0,1	1,01	0,67	3,4	0,1
Нідер- ланди	11,36	0,37	12	10,6	0,26	0,05	0,3	0,2	0,69	0,19	1,1	0,4
Австрія	14,26	0,31	14,8	13,7	0,04	0,06	0,2	0	1,51	0,99	5	0,6
Польща	13,58	0,52	14,4	12,8	0	0	0	0	0,68	0,23	1	0,3
Порту- галія	14,17	0,69	15,2	12,5	0,02	0,05	0,2	0	1,23	0,9	4,1	0,5
Румунія	11,94	1,07	13,3	10,2	0	0	0	0	1,33	0,55	2,6	0,3
Слове- нія	14,58	0,65	15,7	13,5	0,01	0,03	0,1	0	1,46	2,43	11	0,3
Сло- ваччина	11,44	0,67	12,6	10,3	0	0	0	0	0,87	0,76	3,5	0,3
Фінлян- дія	13,56	0,62	14,3	12,4	0,27	0,06	0,4	0,2	0,32	0,07	0,4	0,2
Швеція	22,16	0,37	22,8	21,5	0,02	0,04	0,1	0	0,31	0,07	0,5	0,2
Вели- кобри- танія	12,27	0,63	13	10,9	0,29	0,33	1,6	0,2	1,22	0,46	2,7	0,8

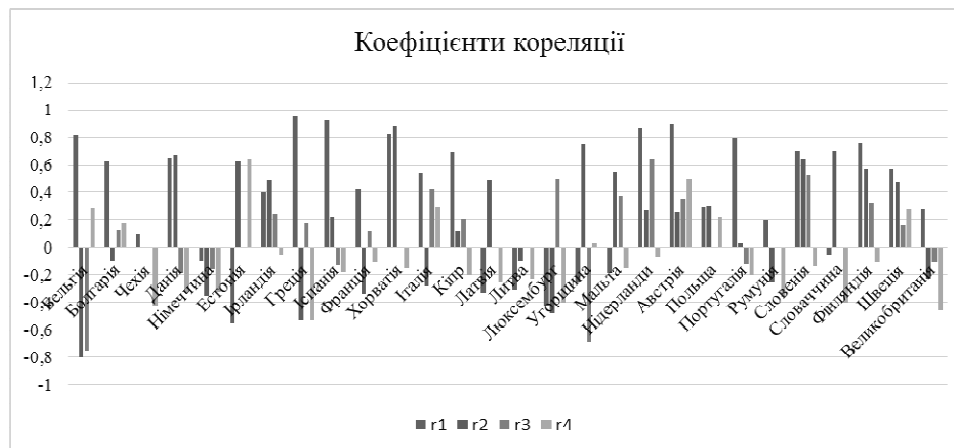
Джерело: складено авторами на основі статистичних даних Євростату.

Згідно з даними табл. 3 і 4, у країнах ЄС існує велика різноманітність значень показників, що доводить, що країни ЄС мають відмінності в експортно-імпорتنих стратегіях та в системах оподаткування.

На наступному етапі розраховуємо коефіцієнти кореляції між обраними показниками (представлені на рис. 3).

Рисунок 3

Парні коефіцієнти кореляції для вибраних показників країн ЄС-28

На цьому етапі розраховуються такі коефіцієнти парної кореляції: r_1 – кореляція між i_c та e_c ; r_2 – кореляція між i_c та $t1_c$; r_3 – кореляція між i_c та $t2_c$; r_4 – кореляція між i_c та $t3_c$.

Як бачимо з рис. 5, для різні країни ЄС мають різні види парної кореляції. У деяких країнах ці значення відносно високі та позитивні, в інших країнах значення парної кореляції для певних показників від'ємні, ще в іншій групі країн між цими показниками немає суттєвого зв'язку, а парна кореляція відносно невелика або дорівнює 0.

Це свідчить про те, що, незважаючи на спільну політику в ЄС та деяке регулювання економічної політики, країни-члени ЄС характеризуються великою різноманітністю експортно-імпоротної політики та систем оподаткування. Це також відображається в різних значеннях коефіцієнтів кореляції, які демонструють рівень зв'язку між двома показниками. Якщо коефіцієнти парної кореляції в абсолютних значеннях наближаються до 1, між відповідними показниками існує сильна лінійна залежність. Якщо коефіцієнти парної кореляції в абсолютних значеннях наближаються до 0, то зв'язку між показниками немає. Оцінити характер зв'язку між показниками – прямий (позитивний нахил) або обернений (негативний нахил) – можна за допомогою значень коефіцієнтів парної кореляції.

Враховуючи цю інформацію, пропонуємо проаналізувати модель, що складається із системи двох рівнянь для річних змін значень тенденцій імпор-

рту та експорту. Ми використовуємо об'єднані дані, щоб оцінити цей ефект для ЄС як єдиної політичної та економічної системи.

Припущення в цій моделі полягає в тому, що зміни значень у тенденціях імпорту та експорту можуть бути пов'язані. Ми припускаємо, що річні зміни імпорту можуть залежати від щорічних змін значень обраних податкових показників; щорічні зміни значень експортних тенденцій можуть вплинути на щорічні зміни тенденцій імпорту.

Вказана модель представлена нижче:

$$\begin{cases} \Delta i_c = a_0 + a_1 \cdot \Delta t_{1c} + a_2 \cdot \Delta t_{2c} + a_3 \cdot \Delta t_{3c} + \varepsilon_{ic} \\ \Delta e_c = b_0 + b_1 \cdot \Delta i_c + \varepsilon_{ec} \end{cases}$$

У цій моделі ми використовуємо перші відмінності для екзогенних та ендогенних змінних. Символ дельта означає, що перша різниця або зміна з року в рік була розрахована для відповідних початкових показників. Невідомі параметри можна оцінити двоетапним методом найменших квадратів. Стохастичні доданки ε_{ic} та ε_{ec} означають вплив різних шоків на імпорتنі та експортні тенденції.

Результати оцінювання для першого рівняння відображено в табл. 5.

Таблиця 5

Характеристика оцінювання для першої моделі в системі рівнянь

	b*	Ст. відхилення	b	Ст. відхилення	t(472)	p-значення
Intercept			-0,012268	0,115559	-0,10616	0,915501
delta_t1c	0,003411	0,045752	0,015588	0,209062	0,07456	0,940596
delta_t2c	0,089947	0,045751	1,656057	0,842339	1,96602	0,049882
delta_t3c	-0,064014	0,045749	-0,090631	0,064771	-1,39925	0,162396

Для цієї моделі є й інші характеристики: множина R рівна 0,110419; $F(3,472) = 1,94195$ ($p < 0,15$), стандартна помилка оцінки = 2,515 і DW-критерій = 2,083.

Згідно з табл. 5, лише другий податковий фактор (річні зміни податку на капітал, до отримання) має статистично значущий позитивний вплив ($p < 0,05$) на річні зміни у частці імпорту країни-члена ЄС-28 у загальному обсязі імпорту. Перший податковий фактор (річні зміни в податках на виробни-

цтво та імпорт, до отримання) не має значного статистичного впливу на річні зміни у частці імпорту країни-члена ЄС-28 у загальному обсязі імпорту. Третій податковий фактор (річні зміни капітальних трансфертів, що підлягають сплаті) негативно впливає на річні зміни нашого показника. Для цього фактору значення $p < 0,2$ не є статистично значущим для параметра.

Крім того, ми бачимо, що значення множини R дуже невелике, а це означає, що стохастичні помилки суттєво впливають на формування показника «щорічні зміни у частці імпорту країни-члена ЄС-28 у загальному імпорті». Результати оцінювання для другого рівняння відображено в табл. 6.

Таблиця 6

Характеристика оцінювання для другої моделі в системі рівнянь

	b^*	Ст. відхилення	b	Ст. відхилення	$t(474)$	p -значення
Intercept			-0,309457	0,109408	-2,82846	0,004876
delta_i_c_pred	0,075715	0,045800	0,649625	0,392955	1,65318	0,098957

Для цієї моделі є інші характеристики: множина R дорівнює 0,07897; $F(1,475)$ ($p < 0,1$), стандартна помилка оцінки = 2,403 і DW-критерій = 2,094.

Як бачимо з табл. 6, *intercept* є негативним і оцінка для цього параметра статистично значуща за $p < 0,01$. Фактор «річні зміни у частці імпорту країни-члена ЄС-28 у загальному імпорті» позитивно впливає на показник «річні зміни у частці експорту країни-члена ЄС-28 у загальному експорті» і є статистично значущим за $p < 0,1$.

Крім того, значення множини R дуже невелике, а це означає, що стохастичні помилки мають великий вплив на формування показника «щорічні зміни у частці експорту країни-члена ЄС-28 у загальному експорті».

З огляду на значні відмінності в експортно-імпортній політиці та системах оподаткування в країнах ЄС необхідно оцінити індивідуальні особливості цих країн та вивчити панельні дані щодо фіксованих або випадкових ефектів.

Висновки

Експортна та імпортна політика мають значний вплив на більшість країн ЄС, проте дослідження дало можливість обґрунтувати залежність між цими показниками. Податкові фактори впливають на експортно-імпорتنі тенденції в країнах ЄС. Зниження ставок податку на експорт у короткостроковій перспективі може позитивно вплинути на активізацію експортної діяльності, але (у короткостроковій або довгостроковій перспективі) це також може посилити залежність національної економіки від зовнішніх ринків. Зниження ставок імпортного податку, з одного боку, сприяє зміцненню конкурентних позицій вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, а з іншого – посилює конкуренцію на внутрішньому ринку.

Тому проблема дослідження впливу податків на експортно-імпорتنі тенденції в країнах ЄС потребує глибшого аналізу на національному рівні кожної країни-члена ЄС. Для цього можна використовувати панельні дані та перевірити фіксовані або випадкові ефекти, які характеризують деякі особливості експортно-імпоротної політики та системи оподаткування країн-членів ЄС. Ці особливості можна пояснити переважно інституційними, політичними та економічними чинниками. Крім того, необхідно враховувати суттєвий вплив різних шоків на експортну та імпорتنу політику сьогодні, коли ситуація нестабільна.

Список використаної літератури

- Alworth, J. S. (1988). *The finance, investment and taxation decisions of multinationals*. Basil Blackwell.
- Buettner, T. (2002). The impact of taxes and public spending on the location of FDI: Evidence from FDI-flows within Europe. *ZEW Discussion Paper 02-17*.
- Devereux, M. P. (2006). The Impact of taxation on the location of capital, firms and profit: A survey of empirical evidence. *Oxford University Centre for Business Taxation, Working Paper No. 702*.
- Dubrovina, N. A., Neubauerova, E., Kolupaieva, I. V., Borysova, A. O., & Shabanov, R. I. (2019). Exploring the nexus between tax revenue trends and social contributions development in european union countries. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(29), 498–508. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i29.172360>
- Dubrovina, N., Péliová, J., & Neubauerová, E. (2016). Analysis of the relationship between taxes and social benefits and transfers in the EU. In J. Krajíček, J.

- Nešleha & K. Urbanovský (Eds.), *European Financial systems 2016. Proceedings of the 13th International Scientific Conference* (pp. 125–132). Masarykova univerzita.
- Dubrovina, N. (2015). Application of some econometrics models and methods for the analysis of taxes, tax policy and social transfers. In *Problems and prospects of territories' socio-economic development* (pp. 40–44). Publishing house WSZiA. https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/09/2015_probles_and_prospects_of_territories_socio_economic_development.pdf#page=41
- Fabuš, M., Dubrovina, N., Guryanova, L., Chernova, N., & Zyma, O. (2019). Strengthening financial decentralization: driver or risk factor for sustainable socio-economic development of territories?, *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(2), 875–890. [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(6\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(6))
- Klimešová, L. (2014). *Tax optimization* [in Czech]. European Business School.
- Mahler, V. A., & Jesuit, D. K. (2006). Fiscal redistribution in the developed countries: new insights from the Luxembourg Income Study. *Socio-economic Review*, 4, 483–511. <https://doi.org/10.1093/SER%2FMWL003>
- Neubauerová, E., & Dubrovina, N. (2015). The Main features of tax systems, social contributions and social transfers development in EU countries. In K. Hudoková, J. Kočkovičová & M. Niňaj (Eds.), *Proceedings of the 17th international scientific conference. Finance and Risk 2015* (vol. 1) (pp. 181–190). Publishing house EKONÓM. https://nhf.euba.sk/www_write/files/katedry/kfin/2015/FaR_2015_vol.1.pdf#page=192
- Ochotnický, P. (Ed.) (2012). *Analysis and forecast in finance* [in Slovak]. Ekonomia.
- OECD. (2008). Tax effects on foreign direct investment – Recent evidence and policy analysis. *OECD Tax Policy Studies*, No. 17.
- Owens, J., & Zhan, J. X. (2018). Trade, investment and taxation: Policy linkages. *Transnational Corporations*, 25(2). <https://doi.org/10.18356/861c6aa6-en>
- Richter, C., & Dimitrios, P. (2013). Tax and spend, spend and tax, fiscal synchronisation or institutional separation? Examining the case of Greece. *Romanian Journal of Fiscal Policy*, 4(2), 1–17. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/107953/1/81854709X.pdf>
- Schultzová, A. (Ed.). (2009). *Taxation: tax theory and policy* [in Slovak]. Iura Edition.

Стаття отримана: 3 грудня, 2021.

Стаття рецензована: 7 грудня, 2021.

Стаття прийнята: 9 грудня, 2021.